

соціальна дієздатність, що визначає способи орієнтування молодшого школяра у соціальній реальності при вирішенні виникаючих життєвих завдань, концентруючи духовну сутність особистості.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо в удосконаленні процесу соціальної адаптації учнів зі зниженим слухом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богданцева І. П. Програма та поурочні методичні рекомендації для класів інтенсивної педагогічної корекції загальноосвітніх шкіл «Арт-терапія» 1–4 класи. Миколаїв: ЧДУ імені П. Могили, 2011. 120 с.
2. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
3. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.
4. Сурдопедагогіка : учеб. пособ. [Л. В. Андреева, К. А. Волкова, Т. А. Григорьева и др.] ; под ред. М. И. Никитиной. М. : Просвещение, 1989. 384 с.
5. Фомічова Л. І. Ознайомлення з оточуючим дітей з вадами слуху: навч. посіб. К., 2002. 271 с.

Інна МАРХЕЛЬ

магістрантка спеціальності
016 Спеціальна освіта
(Тифлопедагогіка. Сурдопедагогіка)
Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка
Науковий керівник – **Дегтяренко Т. М.**,
доктор пед. наук, професор

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ В УЧНІВ ЗІ ЗНИЖЕНИМ СЛУХОМ

У статті розкрито психолого-педагогічні особливості формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом початкових класів. Вони полягають у недостатньому взаємозв'язку свідомості та поведінки, характеру і почуттів, розходженні між словом і ділом, намірами, бажаннями і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. На теоретичному рівні доведено, що процес засвоєння етичних норм учнів зі зниженим слухом буде дієвим лише тоді, коли він комплексно впливатиме на формування знань, переконань, світогляду; формування навичок моральної поведінки; формування позитивних рис характеру і волі; формування моральних почуттів.

Ключові слова: формування, морально-етичні цінності, психолого-педагогічні особливості, учні зі зниженим слухом, молодший шкільний вік.

I. MARHEL. PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FEATURES FORMATION OF MORAL AND ETHICAL VALUES IN STUDENTS WITH HEARING IMPAIRMENT

The article reveals the psychological and pedagogical features of the formation of moral and ethical values in primary school students with hearing impairment. They consist in insufficient interrelation of consciousness and behaviour, character and feelings, differences between word and deed, intentions, desires and real actions, reason and emotional manifestations. At the theoretical level, it is proved that the process of mastering ethical norms by students with hearing impairment will be effective only when it comprehensively affects the formation of knowledge, beliefs, worldview; formation of moral behaviour skills; formation of positive character traits and will; formation of moral feelings.

Key words: formation, moral and ethical values, psychological and pedagogical features, pupils with hearing impairment, primary school age.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розбудови української незалежної держави національне виховання спрямоване на формування в дітей світоглядної свідомості, ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв тощо. Головна мета цього процесу – набуття учнями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення культури міжнаціональних взаємин; формування незалежно від національності особистісних рис громадян, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, екологічної культури.

Для формування морально-етичних цінностей учнів зі зниженим слухом необхідним є виховання в дусі українських народних традицій та обрядовості. Вивчення історії розвитку мистецтва кераміки, техніки та технології створення, функціонального призначення керамічних виробів, змісту орнаментальних мотивів, композиції та колориту дає можливість всесторонньо пізнати традиції побуту, культуру українського народу.

Актуальність. Проблема формування морально-етичних цінностей у дітей різного віку є пріоритетною у роботах В. Білоусової, К. Журби, В. Киричок та ін. котрі доводять, що морально-етичні цінності визначають зміст сучасного виховання етичної культури, які мають відігравати випереджальну роль у розбудові Української держави [2]. У працях зарубіжних педагогів Д. Фоутс, К. Страйк відображені закономірності виховання етичної культури у дітей через формування моральних і

етичних потреб та інтересів. Про важливість і необхідність формування морально-етичних цінностей у дітей зі зниженим слухом зазначали А. Дьячков, Т. Розанова, Л. Фомічова та ін. [3; 5].

Мета статті – розкрити психолого-педагогічні особливості формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Процес формування морально-етичних цінностей учнів зі зниженим слухом містить широке коло питань, який передбачає не тільки формування моральної свідомості, моральних почуттів, а й навичок, звичок поведінки. На шляху вирішення цього завдання виникає багато труднощів, зумовлених особливостями дітей зі зниженим слухом. Порушення пізнавальної діяльності ускладнює спілкування дитини з навколишнім світом. У результаті цього учні учнів зі зниженим слухом при надходженні до спеціальної школи мають недостатній моральний досвід.

Сприймаючи факти дійсності, учні зі зниженим слухом недостатньо їх усвідомлюють, не розуміють відносин між людиною і явищами суспільного життя. У взаєминах людей, в спостережуваних явищах дана дитина не вміє розкрити причинно-наслідкову залежність [5]. Результатом цього є нерозуміння широких соціальних зв'язків і відносин.

Дитина зі зниженим слухом не володіє достатнім запасом моральних уявлень і понять для аналізу норм і правил поведінки. Вона не може порівняти свою поведінку з поведінкою оточуючих, ясно собі уявити наслідки того чи іншого вчинку, дати правильну оцінку моральним спонуканням. Все це нерідко призводить до порушення норм поведінки.

Однак у процесі навчання, у зв'язку з розвитком мислення, мовлення, інтересів і пізнавальних здібностей, дитина зі зниженим слухом морально розвивається. Чим більшим колом знань вона опановує, тим більш правильно орієнтується в житті, розуміє її зв'язки і відносини. До кінця навчання в спеціальній школі дитина, як правило, усвідомлює своє місце в житті, засвоює основні норми поведінки в колективі [1].

Труднощі у засвоєнні етичних норм виникають і тоді, коли за зовнішніми вчинками (і поганими, і гарними) оточуючі не бачать мотивів поведінки дитини. Іноді дитина зі зниженим слухом виховується зовні правильно, але в основі її поведінки лежить тільки мотив підпорядкування. І навпаки, неправильний вчинок відбувається не завжди з поганих

мотивів. В основі цих вчинків може лежати нерозуміння ситуації і відносин, нестриманість, що є наслідком підвищеної збудливості нервової системи, або інші причини, в яких учитель зобов'язаний розібратися [4].

Велике значення для подолання труднощів формування етичних цінностей, пов'язаних з відхиленнями емоційно-вольової сфери, має залучення дітей до колективної суспільно-корисної і продуктивної праці.

У спеціальній школі формування характеру учня вимагає створення максимально сприятливих для цього умов. Зв'язок школи з життям, організація різноманітних видів діяльності дуже важливі для формування характеру дитини зі зниженим слухом.

У цих умовах дитина отримує багаті враження про громадську діяльність, бере активну участь у вирішенні завдань, що стоять перед колективом, і у неї формується характер людини, що живе інтересами суспільства. При зміні зовнішніх умов, відносин з середовищем утворюється система тимчасових зв'язків, що з одного боку, постійно ускладнюється, а з іншого – перетворюється, коригується новими життєво важливими діями.

У дитини зі зниженим слухом необхідно формувати навички суспільної поведінки навіть у тих випадках, коли вона не в змозі зрозуміти глибину суспільного змісту. Хоча механізм такої поведінки пов'язаний з копіюванням, наслідуванням, має наліт автоматизму. Вона здатна засвоїти і дотримуватися моральних норм, проте формування особистості дитини, виховання у неї правильного ставлення до оточення, певної моральної позиції – складний педагогічний процес.

Засвоєння етичних норм здійснюється шляхом виховання та лише за умови залучення учнів до різноманітної практичної діяльності (навчально-пізнавальної, громадянської, суспільно-корисної, трудової та ін.), яка сприяє формуванню у них позитивних моральних стосунків та особистісних рис і якостей.

Завданнями формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом розвитку є: формування етичних поглядів, переконань і світогляду; формування навичок і звичок моральної поведінки; виховання в учнів моральних почуттів; виховання морально-вольових рис характеру; виховання єдності між свідомістю та поведінкою [5].

Формування морально-етичних цінностей передбачає: формування вміння думати про інших, рахуватися з їхніми потребами та бажаннями,

вмінням співпереживати. У дітей зі зниженим слухом (в поєднанні з порушенням емоційно-вольової сфери і вторинним недорозвитком мовленням) виникають труднощі у розумінні та усвідомленні того, що відбувається навколо них; вони не вміють співчувати, не помічають проблем інших, не намагаються допомогти їм. Тому дуже важливо виховувати у таких дітей емпатію – соціальне моральне співпереживання, співчуття до інших, а головне – навчити допомагати іншим.

Своєрідно у цієї категорії учнів відбувається формування стійких психічних процесів, які визначають дії, вчинки, поведінку в цілому. Такі риси характеру, як чесність, правдивість, дисциплінованість, активність, чуйність, працьовитість, старанність та інші, дозрівають у дітей зі зниженим слухом повільно. Характерними для більшості з них є відсутність потреби у спілкуванні, у налагодженні стосунків з іншими людьми. Прагнення самовираження часто набуває форми неадекватних вимог, особливого ставлення й уваги до себе [3].

Ефективність виховної роботи, спрямованої на усвідомлення та дотримання моральних норм, потребує чіткого визначення мети цієї роботи, оцінки проміжних та кінцевих результатів морального розвитку кожного вихованця. Щоб сформувати морально-етичні цінності дитини зі зниженим слухом, необхідно вивчити своєрідність розвитку її поведінки, її ставлення до оточення, до подій навколишнього життя. У дітей зі зниженим слухом вчинки бувають імпульсивними, необдуманними або ж диктуються безпосереднім бажанням отримати для себе той чи інший предмет, не рахуючись з іншими.

Показником дієвості цієї чи іншої моральної норми є збіг моральної свідомості (знань, уявлень про необхідне і бажане) і моральної поведінки (реалізації знань на практиці) [1].

Ослаблені функції, їх недостатність компенсується за рахунок залучення дітей до доступних їм видів практичної діяльності, а соціальна ізоляваність – шляхом розширення сфери спілкування, посилення соціально-трудова колективних стосунків.

Робота із засвоєння етичних норм в учнів має супроводжуватися усвідомленням мотивів власної поведінки, а також правил і вимог до неї, дотриманням їх у різних (переважно спрощених, конкретних) видах діяльності. За цих умов формування моральної вихованості виявлятиметься як в реальних діях вихованців, вчинках, так і у форму-

ванні свідомості, розумінні значення колективної праці, колективних взаємин, стосунків.

Особливе місце в процесі формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом початкових класів посідає формування національної свідомості та самосвідомості, почуття патріотизму. Корекційна спрямованість формування морально-етичних цінностей даних учнів полягає у подоланні розриву в розвитку свідомості та поведінки, характеру і почуттів. Особлива увага звертається на подолання розходження між словом і ділом, намірами і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. Ці завдання можна розв'язати на основі комплексного підходу до всіх сторін особистості дитини.

Висновки. Таким чином, у статі розкрито психолого-педагогічні особливості формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом початкових класів, основними з яких є: недостатній взаємозв'язок свідомості та поведінки, характеру і почуттів, розходження між словом і ділом, намірами, бажаннями і реальними вчинками, розумом і емоційними проявами. На теоретичному рівні доведено, що процес засвоєння етичних норм учнів зі зниженим слухом буде дієвим лише тоді, коли він комплексно впливатиме на формування знань, переконань, світогляду; формування навичок моральної поведінки; формування позитивних рис характеру і волі; формування моральних почуттів.

Перспектива дослідження. Перспективу подальшої наукової розвідки вбачаємо у розробці та удосконаленні засобів формування морально-етичних цінностей в учнів зі зниженим слухом різних вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
2. Гаряча С. А. Виховання основ етичної культури молодших школярів. *Початкова школа*. 2010. № 3. С. 70–71.
3. Колишкін О. В. Корекційна освіта : вступ до спеціальності : навч. посіб. / О. В. Колишкін. Суми : Університетська книга, 2013. 392 с.
4. Спеціальна психологія : навч. посіб. для студентів спец. 6.010105 – «Корекційна освіта» / Н. Г. Пахомова, М. М. Кононова; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : АСМІ, 2015. 359 с.
5. Фомічова Л. І. Ознайомлення з оточуючим дітей з вадами слуху: навч. посіб. К., 2002. 271 с.